

מבט על, גיליון 1337, 18 ביוני 2020

המשבר עם ארצות הברית – התפיסה הסינית

אייל פרופר

במסמך המעודכן (20 במאי 2020) של "הגישה האסטרטגית האמריקאית כלפי סין" (United States Strategic Approach to the People's Republic of China), נטען כי "ארצות הברית לא העריכה מספיק את רצונה של המפלגה הקומוניסטית להגביל את הרפורמות הכלכליות והפוליטיות, והקשר של סין עם העולם לא הוביל לחברה פתוחה וחופשית כפי שארצות הברית קיוותה". דברים אלה מחזקים את התפיסה הסינית כלפי ארצות הברית, הנשענת על חוסר אמון וחשדנות רבת שנים אשר לכוונות האחרונה לפגוע ביציבות סין ובשלטון המפלגה. באחרונה אף הופתעה סין מעוצמת הפעילות האמריקאית נגדה, שכוללת קריאה למדינות רבות ואף דרישה מהן לא לקדם את קשריהן עם בייג'ינג. סין חשה כי צעדים אלו נועדו להחליש מעמדה כמעצמה מובילה, אולם, להבדיל מהעבר, בעת הנוכחית היא נחושה להיאבק ביוזמות האמריקאיות. בראייה הסינית, ישראל איננה נמצאת במרכז זירת המאבק הבין-מעצמתי והיותה בעלת ברית איתנה של ארצות הברית לא אמורה למנוע פיתוח קשרים מסחריים על בסיס אזרחי. לצד שמירת יחסיה האסטרטגיים המיוחדים עם ארצות הברית, על ישראל להבין את נקודת המבט הסינית ולהימנע מהצהרות מיותרות וצעדים פרובוקטיביים נגדה.

מסמך מעודכן של "הגישה האסטרטגית האמריקאית כלפי סין", אשר הופץ על ידי הבית הלבן (20 במאי 2020), ממחיש את הפער התפיסתי והפוליטי בין ההנהגות בבייג'ינג ובושינגטון. ראשי "המפלגה הקומוניסטית של סין" מתייחסים בביקורתיות רבה לנקודת המבט האמריקאית ולמטרה המוצהרת לקדם צעדים שייפגעו באופי המשטר והחברה ובעיקר ביציבות שלטון המפלגה. בעיקר שוללים הסינים את התפיסה האמריקנית כי "בשני העשורים האחרונים הרפורמות הואטו, נתקעו והלכו אחורה. הפיתוח הכלכלי והקשר המתהדק של הרפובליקה העממית של סין עם העולם לא הובילו לחברה פתוחה וחופשית כפי שארצות הברית קיוותה". לתפיסתם, סין צעדה כברת דרך ארוכה של רפורמות כלכליות ואחרות תוך שימור משטר מרכזי אחד חזק שמבטיח את יציבות סין. אותה תפיסה אמריקאית מוגדרת בבייג'ינג כ"התערבות בענייניה הפנימיים" של סין.

נייר הגישה האמריקאי, כמו הצהרות של בכירים אמריקאים נגד שלטון המפלגה, מחזקים את התפיסה המדינית הסינית הנשענת על חוסר אמון עמוק וחשדנות רבת שנים. תחילתם עוד בתקופת מלחמת האזרחים בסין (1946-1949), שבמהלכה תמכה ארצות הברית במפלגה הלאומנית, כולל בהדרכות וציוד צבאי. לאחר ניצחון הקומוניסטים באוקטובר 1949 והקמת "הרפובליקה העממית של סין", זעמו בבייג'ינג על המשך תמיכת ארצות הברית בחברותה באו"ם של "הרפובליקה של סין", היא טאיוואן. סין סירבה לייצוג של שתי מדינות סיניות והצטרפה לאו"ם רק ב-25 אוקטובר 1971, לאחר שהחלטת האו"ם 2758 אישרה את קבלתה וסילקה את טאיוואן. בראיית סין, ארצות הברית הייתה זו שבודדה אותה ומנעה ממנה במשך יותר משני

עשורים להצטרף לאו"ם ולארגונים בינלאומיים. עד ביקור ניקסון בסין בפברואר 1972 ולחיצת היד עם מאו דזה-דונג, האפיזודה שסימנה עבור הסינים את היחס האמריקאי אליהם הייתה סירובו של מזכיר המדינה האמריקאי ג'ון פוסטר דאלאס ללחוץ את ידו של ראש הממשלה ושר החוץ ג'ואו אן-לאי במהלך ועידת ז'נבה ב-1954, בנושא מלחמת קוריאה.

מאז תחילת הקשרים המעשיים בין שתי המדינות בשנות השבעים, מתלוות לחוסר האמון והחשדנות גם קינאה והערכה, וכן שאיפה להגיע לרמת ההישגים המדעיים והטכנולוגיים האמריקאים. בקרב הציבור העירוני שורר גם רצון לחקות את תרבות השפע האמריקאית, כולל בביקוש למותגים אמריקאים המיוצרים בסין ונמצאים כמעט בכל בית בערים הגדולות. הגשרים שניבנו בעשורים האחרונים בין סין לארצות הברית מגוונים מאד להבדיל מ"מסך הברזל" ומהנתק שאיפיינו את יחסי ארצות הברית וברית המועצות. מאז כניסתה של סין לאו"ם, ביקור ניקסון, ובהמשך הכרת ארצות הברית במדיניות "סין אחת" וכינון יחסים דיפלומטיים מלאים בינואר 1979, ניבנה מארג ענף של קשרים כלכליים, מסחריים ואקדמאיים בין המדינות, ושאיפה הדדית לנצלם לקידום הצמיחה הכלכלית בכל אחת מהן. ב-2019 הגיע היקף הסחר ביניהן לכ-541 מיליארד דולר (ייצוא אמריקאי 123 מיליארד דולר, ייצוא סיני 418 מיליארד דולר). עד עידן הקורונה עבדו בסין באופן קבוע עשרות אלפי נציגים של חברות וארגונים אמריקאים. רבים מבכירי המגזר העסקי והאקדמי בסין קיימו קשרים ענפים עם עמיתים אמריקאים, וחברות אמריקאיות ייצרו חלק ניכר ממוצריהן בסין. בעשור האחרון למדו בארצות הברית ילדיהם של רבים מהאליטה הפוליטית והכלכלית, כולל בתו של הנשיא שי ג'ין-פינג, שלמדה בהרווארד. בשנה שעברה למדו בארצות הברית למעלה מ-390,000 סטודנטים סינים, הקבוצה הגדולה ביותר של סטודנטים זרים שם.

בתחום המדיני והאסטרטגי, בעשרים וחמש השנים האחרונות עמדה בייגינג בפני משברים בילטרליים שנוהלו על ידי נשיאים אמריקאים משתי המפלגות. בין היתר, בתקופת הנשיא קלינטון התפתח משבר מול טאיוואן, בשיאו (מארס 1996) ערכה סין ניסויי טילים ואימון צבאי לפני הבחירות בטאיוואן, מתוך חשש מצעדים, בחסות אמריקנית, להיפרדות האי ושינוי במדיניות "סין אחת". במלחמת הבלקן הפציצו האמריקאים את השגרירות הסינית בבלגרד (מאי 1999) והתנצלו פומבית, תוך שהבהירו שמדובר בטעות אנוש, הסבר שלא התקבל בסין; בתחילת כהונת ג'ורג' וו. בוש (אפריל 2001) התנגש מטוס קרב סיני במטוס התרעה אמריקאי שטס מעל האי חאינאן בדרום סין והטיס הסיני נהרג; במהלך נשיאותו של ברק אובמה סין במניפולציות בשער החליפין שהובילו לגירעון המסחרי המתרחב של ארצות הברית, ובגניבה של טכנולוגיה וסודות מסחריים. פעיל זכויות האדם צ'ן גואנג-צ'נג נמלט לשגרירות האמריקאית בבייגינג ולאחר משא ומתן קיבל מקלט מדיני בארצות הברית (אפריל 2012). משברים אלו ואחרים, נפתרו בפשרות נקודתיות בתום משא ומתן במעורבות המנהיגים. בשנים הללו התמודדה סין עם לחצים אמריקאים לתמוך במדיניות נוקשה יותר בסוגיית הגרעין האיראני ובמשבר המתמשך מול קוריאה הצפונית, אולם המשיכה לקרוא ל"דיאלוג דיפלומטי" והביעה התנגדות לחלופות צבאיות.

ההחרפה בהצהרות האמריקאיות מאז תחילת כהונתו של הנשיא דונלד טראמפ לא הייתה זרה לאוזני ההנהגה הבכירה בבייגינג. "מלחמת הסחר" נראתה לסינים כהמשך בוטה יותר של מאבקים קודמים, והם פעלו בסגנונם, במשיכת זמן ובמשא ומתן דקדקני על רכיבי ההסכם,

ולעתים בפתיחתן מחדש של נקודות שכבר סוכמו. עם זאת, נראה כי באחרונה סין מופתעת מהעוצמה ומהאינטנסיביות של הפעילות האמריקאית, מכך שלהבדיל מהצהרות עבר ופעולות נקודתיות, הפעם מדיניות ארצות הברית נראית חדה, ברורה ולטווח ארוך, קוראת למדינות אחרות ואף דורשת מהן לא לקדם את קשריהן עם סין, מאתגרת "אינטרסי הליבה" בים סין הדרומי, שינג'יאנג והונג-קונג, ומחוקקת חוקים חדשים שנועדו לקדם את יחסי ארצות הברית עם טאיוואן ולהגביל פעילות מסחרית ואקדמית של גורמים סיניים בארצות הברית ובעולם. ביקורו הקצר של מזכיר המדינה האמריקאי מייק פומפאו בישראל (13 מאי 2020) כחלק מהלחץ האמריקאי למנוע מחברות סיניות לזכות במכרזי תשתית בישראל, היווה עבור הסינים דוגמא נוספת לאקטיביות האמריקאית. התגובה הרשמית, באמצעות השגרירות הסינית בישראל (15 מאי), הדגישה כי "מזכיר המדינה חוזר על מוטיב ישן של 'חשש בטחוני', בלי להציג עובדה מעשית כלשהי, כדי לפגוע ביחסים המסחריים בין סין וישראל".

בראייה הסינית, צעדים אמריקאים אלו נועדו לפגוע ביציבות סין ולהחליש את מעמדה כמעצמה מובילה. אלא שלהבדיל מהעבר, סין הנוכחית חשה חזקה ובטוחה להיאבק ביוזמות האמריקאיות, בעיקר בכלים מסחריים ופיננסיים, כמו גם דרך ההשפעה הסינית המתרחבת בארגונים בינלאומיים. המאבק מול ארצות הברית הינו ארוך טווח, תחילתו עוד לפני עידן טראמפ והוא יימשך שנים לאחריו. סין תנסה להמשיך בדרכה, שכוללת בעיקר שימוש בכלים דיפלומטיים וכלכליים, וככל האפשר תוך הימנעות ממלחמה, להשגת מטרותיה, שעיקרן שימור הריבונות והבטחת היציבות באמצעות שלטון המפלגה. בצל השינויים שכופה על העולם משבר הקורונה, בחודשים הקרובים ניווכח עד כמה יתלהט המתח בין שתי המעצמות והאם ובאיזה אופן ייפרמו אותם קשרים שחיברו ביניהן במשך יותר מארבעים שנה.

משמעויות לישראל: סין מודעת היטב לקשריה האסטרטגיים העמוקים של ישראל עם ארצות הברית. לצד זאת, במהלך השנים השתמר היחס החיובי של העם הסיני ליהודים, והתחזקה במפלגה ובציבור הסיני תדמיתה של ישראל כמדינה חזקה, יצרנית, ממנה אפשר ללמוד את רזי החדשנות והטכנולוגיה. בראייה הסינית, ישראל איננה נמצאת במרכז זירת המאבק הבין-מעצמתי והיותה בעלת ברית איתנה של ארצות הברית לא אמורה למנוע פיתוח קשרים מסחריים על בסיס אזרחי. סין עצמה מנהלת מערכות יחסים מקבילות עם מדינות אויבות במזרח התיכון, כגון איראן, סעודיה וישראל, ומפרידה בין עמדות והצהרות מדיניות לבין פעילות כלכלית ועסקית. לצד שימור יחסיה האסטרטגיים המיוחדים עם ארצות הברית, ישראל צריכה להבין את נקודת המבט הסינית, לזהות את מרחבי הגמישות שלה ולהמנע מהצהרות מיותרות ומצעדים פרובוקטיביים, העלולים לפגוע ברקמת היחסים העדינה שנבנתה בשנים האחרונות עם סין.